

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas

2002 m. birželio 8 d.

Nr. 111 (23)

Saturday supplement June 8, 2002

No. 111 (23)

Lucia di Lammermoor operos pagrindiniai solistai — Irena Zalenkauskaitė (Liucija) ir Audrius Rubežius (Edgardo).

Daina – žmogaus gyvenimo palydovė

Atėjusį į pasaulį kūdikį pasitinka motinos lopšinė, o gyvenimo gale išeinantį, praziliusį ar nepražiliusį, išlydi į kapus artimųjų verkimai ir raudos. Nuo gimimo iki mirties – o kiek dainų ir giesmių, balsų ir triukšmo, harmonijos ir disonansų girdi jis! Pie-menėlių vargdienėlių, vargšų elgetų prie bažnyčios durų, ir giesmių šventovėje, ir subat-vakarių polkų, ir vestuvių valsų...

Kokie garsai, garsų garsai ir garseliai skamba aplinkui! Visokių balsų stygų, gamtos ir žmogaus instrumentų... Ir piemenėlio birbynė, ir lietaus barbenimas į langą, ir varpe-lių skambėjimas, lapų šlamėjimas, ir vėjo judinamų pušų šakų ošimas, ir jūros bangų šniokštimas, lakštūčių vakarinė giesmė ir laukų vieversio ryto čirvirvenimas. Kaupiasi tie garsai į žmogaus širdį ir pasigirsta jie vel jo gyvenimo vilčių ir ilgesio sapnuose. Gar-sai užburiantys ir užkrečiantys, ir paslaptį vedantys, tyliai naktį raminantys ar audrą vi-duje sukeliantys.

Ir pats žmogus nebeiškenčia. Ir jis dainuoja. Savo širdies skausmą ar džiaugsmą išreiškia. Ir nebesitenkina savo paties balsu – vienu vienu. Uždainuoja dviese, keliese, šimtai – kartu, sutartine. Padeda kanklės, arfos, smuikas, ragas, trimitai, būgnai. Var-gonai beldžiasi į dangaus skliautus. Širdimi besiklausančiam net dykuma šaukia, o au-dra tyli... Ir erdvė skamba, ir rasos lašas varpo skambesiu virpa...

Daina ir muzika – savo guodžiančia, gydančia balzamo galia, stiprinančia, įkvepiančia ar įsiutinančia. Filosofas Gabriel Marcel, pasiklausęs Bacho koncerto, pri-pažino, kad „yra garbė būti žmogui“. Paul Claudel, Kalėdų naktį Notre Dame kated-roje besiklausydamas kalėdinių giesmių ir vargonų skambesio, įtikėjo Kristų. Albertas Schweitzer pirmą savo gyvenimo dalį skyrė teologijai ir muzikai, o antrąją – kaip gydyto-jas, nešė medicininę pagalbą tropikinės Afrikos džiunglių gyventojams, bet ir ten jam ausyse skambėjo jį patį gydančios muzikos garsai.

Ne be reikalo atsiranda tų, kurie nori, tikisi, trokšta, kad jų gyvenimas taptų Dai-niaus kuriama daina... ir paskutinę gyvenimo akimirą jiems net pro *Dies irae* graudu-lingą raudą pasigirsta juos, kaip Dostojevskį, pasitinkančios nežemiškos muzikos melo-dijos...

* * *

Žmonių gyvenimas... susipynę konfliktai ir neišvengiamas likimas, kompozitorių at-pasakojami daugiabalsėmis chorų dainomis ir jautriomis arijomis, tampa amžiais išliekančiomis operomis. O kai tas dainas atlieka rinktiniai chorai, o arijas – talentingi solistai, klausytojams tos operos tampa jautriu ir jaudinančiu išgyvenimu. Muzikos puo-ta. Tokia puota skanėjomės ir gėrėjomės šiais metais, gegužės 12 dieną, Čikagoje, kai bu-vome įtraukti į Gaetano Donizetti operą *Lucia di Lammermoor*. Lietuvy operai esame labai dėkingi už šią mūsų visuomenei iškeltą muzikos puotą.

Kęstutis A. Trimakas

Šio priedo puslapiuose...

Vaidai iš Čikagoje pastatytos operos *Lucia di Lammermoor*, 2002.05.12. Pagrindi-niai solistai — Irena Zalenkauskaitė (Liucija) ir Audrius Rubežius (Edgardo) (1 psl.); II veiksmo scena (1 psl.). Fotomontažas (2 psl.). Fotomenininko Jono Kuprio nuotraukos. Operos profesionalaus vertinimo tabelaukiamė.

Kompoz. Stasio Šimkaus, Mazosios Lietuvos himno melodijos autoriaus, 115 m. su-kaktis.

Julijos Švabaitės naujų eilėraščių puokšė (3 psl.), **Jolitos Kavaliūnaitės** humoreska (3 psl.), akademinio *Lietuvių kalbos žodyno* užbaigtuvės (4 psl.)

Klaipėdos krašto lietuvių profesionaliojo muzikinio gyvenimo pradininkas — kompozitorius Stasys Šimkus (115-osioms gimimo metinėms)

Daiva Kšanienė

Klaipėdos kraštui tapus Lietuvos valstybės dalimi, iš karto susirūpinta šio krašto lietuvių profesionaliosios muzikinės kultūros plėtote. Profesionalaus lietuviško koncertinio gyvenimo era Klaipėdoje prasidėjo 1923 m. choro diri-gentui ir kompozitoriui Sta-siui Šimkui čia įkūrus konser-vatoriją. Kupinas trykštančios energijos, pilnas sumanymų ir planų, jau įgijęs muzikinio darbo organizatoriaus patir-ties JAV, studijavęs Varšuvos, Peterburgo, Leipzigo, Berlyno konservatorijose, S. Šimkus, 1922 m. atvykęs į Klaipėdą, su užsidegimu ėmėsi darbo. Konservatorijos steigimo idėjai pritarė žinomas Klaipėdos muzikos veikėjas, vargonininkas, vokiečių chorų dirigentas Alexanderis Joho-was, o materialiai rėmė cen-trinės Lietuvos ir Klaipėdos krašto valdžia, miesto visuo-menė, vėliau — „Aukuro“ draugija. Iš krašto Direkto-rijos išsinuomavus pastatą Pa-langos (dabar — S. Šimkaus) gatvėje Nr. 33, supirkus muzi-kos instrumentus, pastatius vargonus, 1923 m. rugsėjo 30 d. buvo atidaryti fortepijono, styginių instrumentų, daina-vimo ir muzikos teorijos sky-riai.

Pirmaisiais mokslo metais, dar privačioje muzikos mokyk-loje, mokėsi 114 moksleivių. Mokyklos tikslas buvo, „pa-gelbėti Klaipėdos ir Vakarų Lietuvos jaunimui įsigyti mu-zikos mokslo, paruošti menui vis naujų darbininkų ir ap-skritai kelti muzikos supra-timą“.

Puoselėdamas lietuviško simfoninio orkestro viziją, S. Šimkus padėjo daug pastangų, kad konservatorijoje būtų

atidarytos pučiamųjų instru-mentų ir orkestro klasės. 1924 m. sausio 18 d. S. Šimkus rašė Lietuvos Prezidentui: „Man norėtusi šiemet Nepriklausomybės dieną surengti lietuviškos muzikos simfoninį kon-certą. Mes jau turime didelių veikalų, bet, deja, iki šiol nei karto neįspildyta: Čiurlionio simfoninė poema „Jūra“, Čiurlionio kantata „De profundis“, Karlovičiaus „Lietuvos rapsodija“, Sasnausko kantata „Vyras“ ir kt. Nepriklausomoje Lietuvoje dar nebuvo groti, nors Valstybė užlaiko or-kestrą, chorą ir solistus. Ug-dant muziką apskritai reikėtų ypatingos dėmesio ir globos lie-tuvių muzikai skirti. Pas mus tai nedaroma. Laikas pradėti. Dideli simfonijos koncertai be piniginių paramos iš šalies ne-gali įvykti: daug žmonių, daug repetitijų, daug išlaidų“. (*Raš-tas Lietuvos Seimo Presiden-tui. 1924 m. sausio 18. LLMA, f.161, ap. 1, b. 2*).

Gavus valstybinę paramą (70.000 litų), 1924 m. rudenį atidaroma orkestro klasė. Nors ir neturėdama visų aukštosios mokyklos teisių, įstaiga „davė tokių vaisių, ku-rie tą Klaipėdos konservatori-jos vardą pateisino“. Taip rašė „Muzikos barų“ žurnalas 1938 metais.

Paskelbus pirmąjį priėmimą į Klaipėdos muzikos mokyklos orkestro skyrių iš įvairiausių krašto ir Žemaitijos vietovių ėmė plūsti muzikos mokslo iš-

troškęs jaunimas. Aišku, mo-kykla visų norinčių negalėjo priimti. Atranka buvo didelė. Iš 350 padavusių pareiškimus, egzaminus buvo leista laikyti 150, o priimti tik 66 ir 6 kan-didatai. Tarp laimingųjų buvo A. Grudziuskas, F. Svirskis, A. Ilčiukas, J. Motiekaitis, V. Arnastauskas, M. Buivydas ir kt., vėliau tapę puikiais specia-listais, daug nuveikę Lietuvos muzikinės kultūros labui.

S. Šimkus parengė kon-servatorijos statutą ir studi-jų programas, atitinkančias aukštosios muzikos mokyklos reikalavimus.

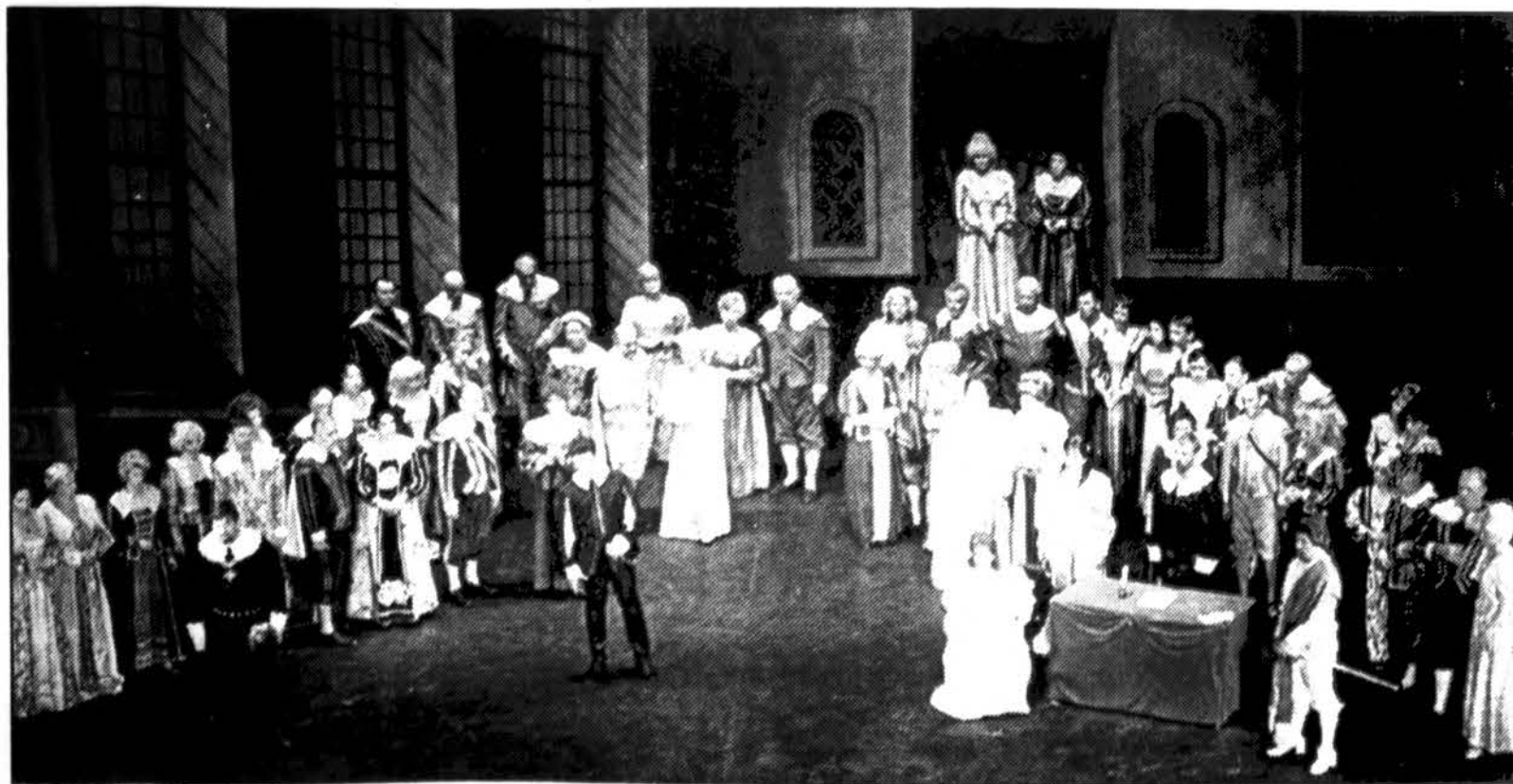
1925 m. sausio 1 d. Klaipėdos konservatorija (Memeler Konservatorium für Musik) tapo valstybine Lietuvos stu-dijų institucija. Jos statute buvo įrašyta: „mokiniai bus vedami tokių programų, kad užbaigę mokyklą galėtų būti, sulig savo gabumų operos ir koncertų solistais, dalyviai or-kestre, kapelmeisteriais, kom-pozitoriais, chorų dirigentais, muzikos mokytojais, vargonininkais (...) Kiekvieną skyrių veda mokytojai, baigę aukštesnį muzikos mokslą, žymūs menininkai, prityrę pedago-gai“. (Klaipėdos muzikos mo-kykla. 1925. LLMA f. 161, ap. 1, b. 6).

S. Šimkus reikliai ir kruopš-čiai rinko bei formavo peda-gogų kolektyvą. Ieškodamas mokytojų, lankėsi užsienyje, rašė kviečiančius laiškus. Į kvietimą atsiliepė Varšuvos

konservatorijos profesorius I. Giedaugas-Priegauskas. 1924 m. S. Šimkus nuvyko į Prahą, iš kur parsivežė pagrindinę dėstytojų grupę — šios konser-vatorijos absolventų instru-mentinį ansamblį — Čekų nonetą, kurie mieliai sutiko dirbti kuriamoje Klaipėdos konservatorijoje, ugdyti busi-mus Lietuvos instrumenti-ninkus. Ansamblį sudarė pui-kūs jauni muzikai: smuikini-nkas E. Leichneris, altininkas V. Kolenaty-Kamilovas, vio-lončelininkas J. Fesenmeyeris, kontrabosininkas L. Rau-tenkranzas, klarinetininkas J. Brychta, valtornininkas E. Kauckys, obojininkas A. Stou-pa, fagotininkas L. Putna ir fleitininkas A. Bursikas. Be užsieniečių, mokykloje dirbo ir nemaža gabių lietuvių peda-gogų. Tai — kompozitorius, muzikos teoretikas J. Žilevi-čius, I. Prielgauskas ir kt.

S. Šimkui buvo labai svarbu, kad mokytojai patys aktyviai reikštųsi koncertinėje veikloje. Kiekvienas pedagogas turėjo pasirašyti darbo sutartį, ku-rioje, greta kitų, buvo ir toks punktas, pagal kurį mokytojai pasižadėdavo be atskiro atly-ginimo dalyvauti mokyklos or-kestro ir kamerinės muzikos koncertuose nemažiau kaip du kartus per mėnesį. Beje, kon-certuoti pedagogams tekdavo dažniau, net kas savaitę. Čekų nonetas šį įsipareigojimą mieliai vykdė. Devyni sve-timšaliai muzikai, dirbdami pedagoginį darbą (po 20 val. per savaitę), ugdydami jaunus lietuvių atlikėjus, kartu inten-syviai koncertavo, kurdami muzikinę miesto atmosferą, formuodami Klaipėdoje aukš-tosios, rimtosios muzikos

Nukelta į 2 psl.

Scena iš operos „*Lucia di Lammermoor*“. Priekyje (iš kairės): lordas Enrico Ashton (Arūnas Malikėnas), Edgardo (Audrius Rubežius), Liucija (Irena Zalenkauskaitė, sėdi),

jos palydovė Alisa (Genovaitė Bigenytė), kapelionas Rai-mondo (Liudas Norvaišas, už stalo) ir jaunikis lordas Artu-ro Bucklaw (Jonas Valuckas). Jono Kuprio nuotrauka

ST. ŠIMKUS (iš 1 psl.) — po-
reikį, rodydami pasiaukojamo
darbo pavyzdį jaunimui, pa-
sėdami vaisingą profesiona-
laus kamerinio muzikavimo
seklą visame Klaipėdos kraš-
te. Ansamblio deka Klaipėdoje
pirmą kartą suskambėjo pa-
saulinės muzikos šedevrai: W.
A. Mozarto, L. van Beethove-
no, R. Strausso, Z. Fibicho, F.
Liszto, P. Čaikovskio, R. Schu-
manno, R. Wagnerio, S. Rach-
maninovo ir kt., o taip pat
Mazosios Lietuvos kompozito-
rių M. Launischklaus, A. Klug-
hardto ir kt. kūriniai.

Į kiekvieną Čekų noneto
koncertą susirinkdavo labai
daug klausytojų, būdavo pil-
nos net erdvios 300 vietų
Luizės gimnazijos, 800 vietų
Šaulių namų salės.

Klaipėdos koncertinį gyve-
nimą praturtino išpuodingi pe-
dagogų — pianisto I. Priel-
gausko, dainininkių M. Čer-
kaskos, K. Jozevskaitės ir kt.
koncertai.

Netrukus ir gabiausieji mo-
kiniai emė burtis į įvairius
kamerinius ansamblius kon-
certuoti. Mokytojų pavyzdžiu
susibūrė mokinių nonetas: M.
Buivydas (I smuikas), A. Ja-
ras (II smuikas), J. Kačinskas
(altas), V. Dapšys (violončelė),
K. Liepuš (kontrabosas), E.
Lašas (fleita), Z. Anučauskas
(obojus), K. Paulauskas (fago-
tas), V. Deniušis (trimitas).
Išdėmetina, kad tai buvo pir-
masis, nors ir trumpai gyva-
vęs, lietuviškas kamerinis an-
samblis. Mokiniai jungėsi ir į
kitus ansamblius, pasirodyda-
vo solo.

Konservatorijos direktorius
S. Šimkus teviškai, nuošird-
žiai rūpinosi kiekvienu moki-
niu — „savo vaiku“, domėjosi
jų pažanga moksle, asmeninio
gyvenimo problemomis, mate-
rialinėmis sąlygomis ir kt.
Nieko negailėdamas darbš-
tiems mokiniams, visai pa-
siskindamas ir padėdamas. S.
Šimkus buvo nepakantus tin-
giniams ir negailestingai juos
šalindavo iš mokyklos. Tokių
buvo nedaug ir konservatori-
joje jautėsi meninė, žinių ir
pažangos siekimu uždeganti
atmosfera.

Steigiant konservatoriją,
vienas svarbiausių S. Šim-
kaus tikslų buvo lietuviško
simfoninio orkestro sukūri-
mas, kuris užpildytų didelę

VAIZDAI IŠ OPEROS „LUCIA DI LAMMERMOOR“:

KAIRĖJE viršuj: Lammermoor pilies kapelionas Raimondo (Liudas Norvaišas) su pilies
gyventojais meldžiasi už iš skausmo išprotėjusią Liučiją. Žemiau: Pilies gyventojams
užjaučiančiai klausantis, Liučija (Irena Zelenkauskaitė) arijoje išreiškia savo pasimetimą
ir skausmą. Dar žemiau: Lammermoor pilies sargybinių vadas Normanno (Julius Savri-
mas) su sargybos vyrais. Apačioje kairėje: Liučijos mylimasis (Audrius Rubežius) naktį
kapinėse sužino apie jos mirtį.

DEŠINĖJE viršuj: savo brolio Enrico suklaidinta, priversta ištekti už nemylimo vyro, ji
nužudžiusi, tragiškai mylinti Edgardo, išprotėjusi Liučija. Kiek žemiau: Edgardo, suklai-
dintas, išsėdėjęs ir užpykęs ant Liučijos dėl tariamos meilės priesaikos sulaužymo.
Apačioje viduryje: Liučija guodžia jos palydovė Alisa (Genovaitė Bigenytė). Apačioje
dešinėje: suktasis Liučijos brolis, Edgardo priešas, lordas Enrico Ashton (Arūnas Ma-
likenas) — Liučijos ir Edgardo tragedijos kaltininkas.

Jono Kuprio nuotraukos

Lietuvos muzikinės kultūros
spragą ir koncertuotų ne tik
Klaipėdoje, bet ir visoje šalyje.
Klaipėdos vokiečių orkestrų
rengiami koncertai netenkino
lietuviškosios miesto visuome-
nės.

Isteigęs orkestrinį skyrių, S.
Šimkus nekantravo kuo grei-
čiau, nepaisant jokių kliūčių,
bet kokiomis priemonėmis (re-
peticijos vykdavo kasdien po
keletą valandų) surengti sim-
foninį koncertą, parodyti savo
darbo vaisius. Sunkus, pasiau-
kojantis darbas nenuėjo vel-
tui. Po neįtikėtinai trumpo lai-
ko, prabėgus vos keliems mė-
nesiams nuo pirmosios orkes-
tro repeticijos (1925 m. vasa-
rio 26 d.), 1925 m. gegužės 25
d. Klaipėdos Šaulių namų
salėje įvyko pirmasis konser-
vatorijos simfoninio orkestro
koncertas. Orkestrą sudarė 60
žmonių (42 mokiniai, kiti —
pedagogai).

S. Šimkui diriguojant buvo
atlikti gan sudėtingi tokiam
jaunam ir neįgudusiam orkes-
trui kūriniai: M. K. Čiurlionio
simfoninė poema „Miške“, L.
van Beethoveno Pirmoji simfo-
nija C — dur, W. A. Mozarto
operos „Don Žuanas“ uverti-
tura. Koncerte pasirodė ir
čekų ansamblis, pagrojęs L.
Spohro „Didįjį nonetą“. Pirmas
Klaipėdos konservatorijos
simfoninio orkestro koncertas,
sukėlęs daug emocijų, svar-
stymų, sulaukęs didelio pritari-
mo ir pripažinimo, tapo ypa-
tingu Lietuvos muzikinės kul-
tūros reiškiniumi.

Apie orkestro koncertą ir jo
dirigantą palankiai rašė ir lie-
tuvų, ir nuolat lietuviškas
kultūrinės apraiškas kritikuo-
janti vokiečių spauda. (Klaipė-
dos „Volkstimme“, Šilutės
„Memellandische Rundschau“
ir kt.). „Ryto“ dienraštis entu-
ziastingai pareiškė: „Mūsų
jaunos muzikos kultūros gyve-
nime kažkaip netikėtai pasi-
reiškė naujas, galingas veiks-
nys — tai Klaipėdos konser-
vatorijos mokinių orkestras.
Atrodo, kad tasai orkestras
daro lyg triumfo eiseną per
sužėlusį Lietuvos muzikos gy-
venimo dirvoną, rėždamas pir-
mą, bet plačią ir reikšmingą
vaga“. („Klaipėdos konservato-
rijos koncertai“. Rytas, 1925,
birželio 16, nr. 127, p. 3).

Netrukus orkestro koncerti-
niai maršrutai nusidriekė po
visą Lietuvą — Kauną, Alytų,
Panevėžį, Šiaulius, Vilkaviškį,
Kėdainius, Šilutę ir kt. Inten-
syviai dirbant, orkestro reper-
tuaras nuolat papildydavo
naujais kūriniais. Koncertų
salėse suskambėjo F. Schuberto,
J. Haydno, F. Mendelssoh-
no simfonijos, W. A. Mozarto,
J. Brucho, C. Saint — Saensio
koncertai smuikui su orkest-
ru, M. von Weberio, O. Nico-
lai, H. Wieniawskio ir kt. kom-
pozitorių kūriniai.

Daugelis įžvelgė didelę, įvai-
riapusę Klaipėdos simfoninio
orkestro reikšmę visai Lietu-
vos kultūrai. Muzikas A. Vai-
čiūnas pažymėjo, kad S. Šim-
kus „sutvėrė taip kiekvienai
kultūringai valstybei reika-
lingą simfonijos orkestrą, iš-
nešė į pasaulį mūsų tautos ge-
nijų M. K. Čiurlionį, savo sim-
fonijos koncertais auklėję pi-
liečius iš vidaus ir pradeda
rodyti Europai, kad Lietuva
yra kultūringa valstybė“. (Vai-
čiūnas A. „Klaipėdos konser-
vatorijos simfoninis orkes-
tras“. Klaipėdos žinios, 1926,
birželio 13, nr. 96, p. 3).

S. Šimkaus vadovaujamoje
Klaipėdos konservatorijoje,
šalia simfoninio orkestro, ka-
merinių ansamblių, aukšto
meninio lygio pasiekė ir miš-
rus moksleivių choras,

Nukelta į 3 psl.

POETĖ JULIJA ŠVABAITE

Penktojo poezijos vakaro programos dalyvė
2002 m. gegužės 11 d., Čikagoje

AUKSINIS TĖVO ZIEDAS
parvežtas iš Amerikos,
amžina meilė,
kelionė į turtinę kraštą
žadėdamas,

nesugundė tavęs,
nenorėjai palikti
Lietuvos...

Gal bučiau gimusi
Brooklyn
arba Wilkes Barre
Pensilvanijos kasyklų
augintinė...

Likai Alвите,
Selviuose,
su juo vargų vargą
vargti,
džiaugtis ir liūdėti,
du sūnus,
dvi dukteris
auginti

PAKĖLĖS GALVA ŽIURĖJO
ant viščių, —
ten chore giedojai
prie vargonų,
nežinodama ir nejausdama,
kad po mišparų
sutiksi

tą nedidelio ūgio,
juodaplaukį
su auksine grandinėle.

Žemai nusilenks, lyg pamokytas,
ir tu,
mėlynakė, liekna,
geltonplaukė,
droviai nuleisi
akis...

O kas jis toks?
kalbės didelė tavo
giminė, —

amerikonas?
iš kur jis?

KAS TAVE IŠVARĖ
ant pilko grindinio
sudirskusiu švarkeliu,
išbalusiu veidu,
randu ant kaktos,
šuneliu,
vos gyvu šalia?

Kas liepė sėdėti
per lietu, šaltį ir vėją
nuo tamsos iki tamsos
Katedros varpams gaudžiant
melskitės, melskitės! —

Penki centai delne,
kvepia šiltos bandelės,
apelsinai kioskuose,
bananų žievės
Lukiškių aikštėje,

Kur šią naktį
nakvosi?

TURBŪT NIEKADA NEMŪVĖJAI
to žiedo, —
kupare jis buvo
paslėptas,
nuo piršto nuimtas
po vestuvių tą rytą,
kai auštant keleisi
virti šeimynai
pusryčių...

Suskirdusios tavo
rankos, šiurkščios
nuo žlugto vėjelimo,
daržų ravėjimo,
nesibaigiančių
darbų.

Tai tokia tėvo
Amerika, meilės
pilni buvo tavo
namai,

vėlai atsigulus,
anksti atsikėlus
pro ašras
mums dainavai...

MUMS LINKSMA SAVARTYNE!
vyras tamsiais akiniais,
be dantų,
ilga barzda,
skylėtu švarku,

sėdi ant zemos kėdutes
ir dejuoja, —
o Lietuva,
o mano Lietuva,
kur tu nuėjai,
kur tu eini?

Ką aš tau bloga
padariau,
kad apleidai mane?

Mes juokiamės,
erzinam jį,
mėtom laikraščių gniužtėmis,
atimam skėtį,
seną antklodę.

— O Lietuva, o Lietuva,
gieda jis gergždžiančiu balsu
per visą dieną
tarp sulūžusių dežių,
šiukšlių, žvyro,
dilgelių
ir varnalešų

BAIMĖS IŠVARYTA
palikau motiną
ir tėvą
vidury kiemo, —

sugrįšim,
greitai sugrįšim, —

o motinos ašaros,
jos šiurkščios delnai

nebepaglostys,
nesuramins

KUR JŪS BĖGAT,
vaikeliai,
į nežinią,
į mirtį?

Sapne bučiuoju
tavo ranką,
atsiprašau,

ir matau,
kaip balta peteliškė
atlieka pro langą

į žvakės
liepsną

piukų. Šakutės braškėdavo
and lėkštutį, puodukai ir
stikliukai kaukėdavo ant sta-

lo.
Ir mama vaišintė vaišin-

davo:
— Prašau, ponai!
— Ačiū, ponai!
— Imkit, ponai!
— Dekui, ponai!

Svečiai įsismagindavo ir
išsiimdavo mažas dėžutes tai
iš kišenių, tai iš rankinukų. Iš
jų išsitraukdavo cigarečių, ku-
rias užsidegdavo gražiais ži-
bintuvėliais. Tada mama bėg-
davo ieškoti peleninių ir net-
rukus visas kambarys paskė-
davo baltuose dūmuose.

Tuose dūmuose paskėdavo
ir Ilzės lėlytės, kurios gražiai
surikiuotos sėdėdavo salono
kampelyje. Ilzė nuliūdavo.
Pagailėdavo ji tų svečių.

— Kai aš užaugsiu ir sve-
čių susilauksiu, tai aš jiems
leisiu pažaišti su savo lėly-
tėmis. Aš tai mokėsiu gyventi,
— galvodavo mergaitė.

Taip pilna pasitikėjimo augo
Ilzė. Vis plėtėsi jos pasaulis. Ir
su pasaulio plėtimusi plėtėsi
jos mąstysena.

Kas sekmdienį gražiai ap-
rėdytą mergaitę veddavosi į
šventovę gražiai apsirėdę tė-
veliai. O šventovė būdavo pil-
na nemažiau gražiai apsirė-
dusių žmonių. Pasibaigus
pamaldoms, pasipildavo tie
žmonės į aikštę. Saulėtoje
aikštėje minia banguodavo ir
oždavo:

— Labas rytas, panele.
— Labas rytas, pone.
— Malonu susitikti, panele.
— Malonu susitikti, pone.

Taip elegantiški kaklarai-
ščiūti ponai puldavosi bučiuoti
gražių panelių rankas ir tarp
jų prapulėdavo ir mergaitės
tėtis. O mama, rankoje laiky-
dama parapijos žiniaraštį,
skubiai bėgdavo namo, saky-
dama:

— Laikas užkaist viščiuką.

Ilzei atrodydavo, kad tai
netvarka, ir ji galvodavo: „Kai
aš užaugsiu, aš luktelėsiu
aikštėje, kad ir mano ranką
bučiuotų elegantiški kakla-
raiščiūti ponai“.

Graziai Ilzė ištėkėjo. Įsikūrę
gražiamame name, kurio gražiai
apstatytame salone priimdavo
svečius. Sekmdieniais ji gra-
žiai apsirėdavo ir eidavo į
šventovę, ir kas vasara vykdavo
gražion stovyklon vadovau-
ti mergaitėms.

Susilaukus svečių Ilzė juos
sodindavo prie staliuko su jau
iš anksto padėtomis peleninė-
mis, kurios greitai pripildydavo
sūrų cigarečių galiu-
kais. Sekmdieniais pasibaig-
us pamaldoms, bėgtė bėg-
davo namo, kad nereiktų ste-
bėti savo vyro, bučiuojancio
gražių panelių rankas. O va-
sarą, bevažiudama vadovauti
stovyklon, išpakuodavo ilgą,
labai ilgą diržą, kuris pajėgtų
apjuosti jos vis bestambėjanti
liemenį.

Ir taip gyveno Ilzė.

Kartais įbėgtų basas
nepatįstamas vaikas ilgais marškinėliais
ir prašytų paimti ant kelių

Nijolė Milauskaitė

KVEPIA DEGTINE
sulopyta milinė,
ištraukta iš kartono dėžės
šiukšlyne,

kvepia degtine
skylėtos pirštinės
ir mano Mursa,
laizė ji turbūt
alauš tuščių skardinę...

Pabėgau iš našlaityno,
kai mirė gerasis daktaras,
veltui glostė visi mane ten,
bet ne tas veidas,
ne tos rankos...

Atėjo moteris
ilgu juodu drabužiu,
lygiai sušukuotais
plaukais,
šluostė mano ašaras.

Apkabinau jos kojas, —
Būk mano mama...

SKĘSTANTĮ ALVITO BAŽNYTĖLĖS
varpą
kas naktį
girdžiu,

skamba jis
šaukdamas grįžti...

Kodėl turėjau išeiti
iš tų pievų,
arimų,

pro gandrallidį
jovaro viršūnėje?

ATLEISK MAN, DIEVE,
kad juos apleidau
senatvėje,
negalioje,
mirties šešely...

O šiandien prašau
vaikų
ir vaikaičių, —
nepalikite manęs
vidury dienos,

kai ieškosiu,
kai nerasiu kelio

į namus...

ST. ŠIMKUS (iš 2 psl.) — (diri-
gentas J. Žilevičius) bei sava-
noriškais pagrindais susibūręs
vyrų choras (dirigentas J.
Kačinskas). Abu chorai pasi-
žymėjo puikiais chorinio dai-
navimo savybėmis: dinamine
skale, aukšta bendra dainavi-
mo kultūra. Jie buvo pajėgūs
atlikti sudėtingiausius pasau-
linės chorinės literatūros kū-
rinus.

Dirbdamas didžiulį kultū-
rinį muzikinį darbą S. Šimkus
susidurdavo su nemažais sun-
kumais. Įsisteigus Kauno mu-
zikos mokyklai, Klaipėdos
konservatorija vyriausybė
ėmė atrodyti nebereikalinga,
tad S. Šimkus dėjo titaniškas
pastangas, siekdamas įrodyti
jos būtinumą.

Nors konservatorija, jos sim-
foninis orkestras, chorai ir kiti
muzikiniai kolektyvai bei so-
listai akivaizdžiai rodė savo
gyvybingumą, 1930 m. rugsėjo
1 d. Klaipėdos konservatorija
buvo uždaryta. Tai buvo di-
džiulis smūgis šios mokyklos
steigėjui, jos puoselėtojui S.
Šimkui, sudėjusiam į ją tiek
jėgų, vilčių ir energijos.
Klaipėdos kultūros ir meno
žmonių pastangomis, „Auku-
ro“ draugijos dėka buvo iš-
saugota tik privati Klaipėdos
muzikos mokykla.

Su S. Šimkaus vardu susijęs
ir nepaprastas chorinio meno
pakilimas Klaipėdos krašte.
Giedotojų draugijos, įvairių or-
ganizacijų, gimnazijų, mokyk-
lų chorai, greta J. Naujalia, Č.
Sasnausko, J. Strolis, J. Ži-
levičiaus, A. Vaičiūno, J.
Grudžio, M. K. Čiurlionio,
Vydano ir kt. kompozitorių
kūrinių, savo repertuare visa-
da turėdavo naujai sukurtų,
talentingų, skambių S. Šim-
kaus dainų: „Tu pasakyki
man, saulužėlė“, „Kai mes bu-
vom du broliukai“, „Vejo duk-
ra“, „Jau atėjo rudenėlis“,
„Atsisveikinimas su giria“,
„Kodėl, dainele mylimoji“, „Ža-
liojų girelė“ ir kt. Mylimiausia
ir populiariausia S. Šim-
kaus chorinė daina, dainuota
be išimties visose šventėse,
koncertuose, vakaruose, tapu-
si ir iki šiol tebesanti Mažo-
sios Lietuvos himnu „Lietu-
viais esame mes gimę“ (G.
Sauerweino žodžiai). Kartais
stipriausi Klaipėdos chorai
koncertų programą sudary-
davo vien iš S. Šimkaus
dainų. Ypač meistriskai ir sti-
lingai jas atlikdavo Klaipėdos
Giedotojų draugijos mišrus ir
vyrų chorai, vadovaujami A.
Mikulskio. Po šio choro kon-
certo Kaune 1937 m., J. Šve-
das rašė: „Choras gražus, apie
aštuoniasdešimt asmenų, mo-
terys gražiais Klaipėdos lietu-
vaikių drabužiais pasidabinu-
sios. Beveik visa programa su-
daryta iš didelių naujųjų Šim-
kaus dainų. (...) Choras gerai
išmokytas ir klusnus. (...) Vargu
kuris kitas mėgėjų choras
Lietuvoje dabar geriau jas atli-
ktų“. (Švedas, J. „Klaipėdos
chorų koncertas“. Lietuvos ai-
das, 1937, nr. 556, p. 8).

S. Šimkus, kurdamas kon-
servatoriją, puoselėjo ir lietu-
viškos operos steigimo idėją.
Raštuose Lietuvos švietimo
ministrui jis įrodinėjo, kad
sustiprinus ir išplėtus Klai-
pėdos konservatoriją, ji galėtų
imtis operų statymo darbo, o
tai užpildytų didelę Klaipėdos
kultūrinę spragą. Turėdamas
galvoje operos kūrimą, S.
Šimkus 1925 m. rudenį į kon-
servatorijos dainavimo klasę
priėmė net 39 mokinius. Jie
dažnai pasirodydavo konser-
vatorijos rengiamuose kameri-
nuose koncertuose: S. Sodei-
ka, A. Dambrauskaitė, J.
Augaitytė, V. Ivanauskas, A.
Grišonas, B. Petronaitienė, S.
Nukelta į 4 psl.

Ilzės gyvenimas

Jolita Kavaliūnaitė

JOLITA KAVALIŪNAITĖ

„Kai aš užaugsiu
ir svečių susilauksiu,
tai aš jiems leisiu
pažaišti
su savo lėlytėmis.
Aš tai mokėsiu gyventi...“

Kai aš užaugsiu,
aš luktelėsiu aikštėje,
kad ir mano ranką
bučiuotų elegantiškai
kaklaraiščiūti ponai“.

Vieną gražią dieną gimė
Ilzė. Pravėrė ji akis ir apsi-
dairė. Ne viskas jai atrodė
gražu. Ji galvojo, kad gyvenimas
ne toks gražus, koks jis
tūretų būti, kadangi žmonės
nemokėjo gražiai gyventi.

Ilzė gražiai augo. Netrukus
ji atsisėdavo, paskui atsisto-
davo ir galų gale statydavo
vieną kojytę po kitos. Ir, taip
statydama vieną kojytę po ki-
tos, ji žengė į gyvenimą.

Mergaitė mama paimdavo
už rankutės ir taip jos vaikš-
čiūdavo, pirma salonėlyje, pas-
kui kieme, o dar vėliau jos
išeidavo ir į gatvę.

Vieną kartą taip besivaikš-
čiudamos juodvi sutiko gražią

poni. Gražiai mama ir ponis
pasisveikino, gražiai juodvi
viena kitos pasiteiravo apie
viena kitos sveikatą ir tokiu
būdu leidosi į kalbas apie li-
gas. Nuo savęsėjo prie vaikų,
nuo vaikų, prie vyrų, kalba
pliste plito platejančiu cres-
cendo ir apėmė gėles, me-
džius, dangų, saulę ir grėsė
apimti mamą ir patią Ilzė.

Ilzė puikiai žinojo, kad liga
ne kas, o ir ji susirgdavo, o ir
jai skaudėdavo pirštuku už-
kliudžius akmenuką. Ir už-
jausti savo artimą ji mokojo.
Taciau ligų crescendo augo ir
augo taip, kad nenoromis jai
išsprūdo:

— Kai aš ištėkėsiu, tai mano

ŠVYSTELEJIMAI

Lietuvos padėtis tokia, kad daugelis trokšta didelės permainos — teisingos visame krašte. Tuo vis daugiau siejasi mokslo, kūrybos, kultūros žmonės. Čia minimos kai kurios jų pastangos. Tenebūna šie švystelėjimai vienkartiniai ir trumpalaikiai, bet teįstveria jie, teįstvirtina paremiami kitų ir teatneša norimų vaisių.

Kęstutis A. Trimakas

RAŠYTOJAI IR VALSTYBĖ

Rašytojas: Quo vadis, Lietuva?

Romualdas Lankauskas (redakcijos pastaba apibūdintas kaip „žinomas rašytojas ir publicistas, griežtu principingumu pasižymintis pilietis“) straipsnio antraštė klausia: *Quo vadis, Lietuva?* (Kultūros barai, 2002, 2 nr., 23-24 psl.). Rašinių pradėjus Konfucijaus išmintimi: „Teisingumas ir dora žmonėms reikalinga labiau negu vanduo ir ugnis“, argumentuoja, jog to teisingumo ir doros Lietuvoje nėra. Rašytojas skundžiasi: „Per pastarąjį dešimtmetį aš išspausdinu gerą tuziną straipsnių (...) apie būtinybę kurti teisingą valstybę, bet ar kas atkreipė į juos bent mažiausią dėmesį?“ Nors vaisių nematyti, tačiau autorius skatina rašytojus ir kitus šviesesnę kultūros žmones imtis atsakingos iniciatyvos žadinti visuomenę.

INTELEKTUALAI IR TAUTA

Lietuvai reikia tautinio sąmoningumo!

Bent kai kurie, o ypač socialinių mokslų, intelektualai, yra pajutę atsakomybę, nors šiaip gerokai nustumti į šalį nuo krašto vadovavimo (partijos ir valdžia renkasi tik savo vienminčius patarejus). Prof. habil. dr. Romualdas Grigas rašė ir teberašo apie būtiną reikalą mūsų tautai išlaikyti ir puoselėti tautinę savimonę. Aplink jį susibūrę intelektualai, sudarę iniciatyvinę grupę, įkūrė Lietuvių pilietinių organizacijų Forumą ir šių metų sausio 30 d. paskelbė programines nuostatas. Forumas pasisako už Lietuvos įstojimą į Europos Sąjungą ir NATO, — bet ne kaip strateginiu tikslu, o kaip priemone, kuri užtikrintų lietuvių tautos tęstinumą; tautinė savimonė ir pilietiškas turi būti puoselėjami tautoje, kurios nariai turi laisvai apsispręsti bendram veikimui. Forumo veiklos tikslas — vis organiškesnis valstybės ir tautos sąlyčio siekis, „didėsnis visuomenės ir valstybės pilietinis bei kultūrinis integralumas“. (Forumo programinių nuostatų pilnas tekstas — XXI amžiaus Horizontuose, 2002.02.20, rašyta Lietuvos Aided, trumpai — *Į laisvę*, nutylėta plačioje Lietuvos spaudoje.

MOKSLAS IR TEISINGUMAS

Mokslininkų iniciatyva: Lietuvos kelias

Tyliai, ilgiau svarstiusi grupė taip pat neseniai išėjo į viešumą. Humanistinės pakraipos mokslininkų ir kitų specialistų grupė, suburta psichologės dr. Lilianos Astros, dalyvaujant ir dr. Algirdui V. Kanaukai iš JAV, gegužės 18 d., Vilniuje surengtoje konferencijoje pradėjo Lietuvos kelio judėjimą. „Šio judėjimo tikslas — konstitucinių vertybių ir valstybingumo stiprinimas, siekiant efektyviai įgyvendinti būtinas vidaus politikos reformas“. Valstybės valdymo pamatas yra teisingumas ir demokratija.

Lietuvos kelio vadovai ypač akcentuoja žmonių vertę. Tarybos pirmininkė, psichologė dr. Astra teigė: „Didžiausias valstybės turtas — tai žmonės: dirbantys, kuriantys jos gerovę ir dvasinę kultūrą. Todėl stengsimės, kad Lietuvoje būtų atkurta tvirtas socialinis pamatas, kuris taptų patikima atrama, vykdančios valstybės vidaus gyvenimo bei ūkio reformas, tuo pačiu siekiant istorinės mūsų valstybės pažangos“.

Konferencijos rezoliucijoje pabrėžiama, kad bus siekiama tiek vyresniosios kartos ekonominės gerovės, tiek jaunima ugdančio auklėjimo, tiek aukštųjų išsilavinimą įgyjusių specialistų teisingo užmojumo, o taip pat — stiprios ir veiksmingos kovos prieš korupciją. Visa tai turėtų užtikrinti Lietuvos gyventojų gerovę ir krašto stabilumą.

KOMPIUTERIAI

Ar surasta pagrindinė visatos formulė?

Kompiuteriai daug padeda žmogui, bet žmogus pirma turi paruošti jiems programas. Tokia „simbiozė“ yra stebinanti savo rezultatais. Tikrai sudaroma, išrandama ir atrandama daug ko naujo.

Vienas tokių mėginimų, gal su ypač dideliais vaisiais, yra skelbiamas šiuo metu. Kompiuterių programoms sudaryti reikia ypač sumanaus žmogaus. Vienas tokių yra amerikietis Stephen Wolfram. Budamas 20 metų (ir tai buvo prieš 20 metų), jis buvo įvertintas MacArthur fondo *Genijaus stipendija*. Dabar, po 20 metų, jis išleido 1,200 psl. veikalą *A New Kind of Science* (Wolfram Media, 2002). Jis skelbia, kad jo paties sugalvota kompiuterio programa, pavadinta *celes automatonu*, gali išvystyti įvairias diagramas, formules ir lygtis, kurios visiškai atitinka (ar panašiai) įvairiausių mokslų formules, kaip, pavyzdžiui, Einsteino lygtis, erdvės-laiko kreivės diagramas, evoliucinė organizmų kaita, net matematinės logikos grafinės atitiktis bei daugelio kitų mokslinių reiškinių diagramas. Anot jo, pagal kažkokią formulę visa Visata gali būti sudaryta ir visi mokslai ja gauti būti pagrįsti.

Išvada labai drąsi. Bet kai kurie mokslininkai į tai žiūri rimtai ir, atrodo, yra pasiruošę savo tyrimais tai patikrinti.

Senoji mūsų karta dar prisimena kalbininko Kazimiero Būgos išleistus *Lietuvių kalbos žodyno* pirmuosius sąsiuvinius. Kokios buvo šio — didžiojo — žodyno ištakos, kokias kliūtis patyrė jo rengėjai, ištikti karo, okupacijų, tremčių?

Lietuvių kalbos žodyno istorija gana ilga ir paini. Ji susijusi su XIX amžiuje atsiradusiu istoriniu lyginamuoju kalbų tyrinėjimo metodu. Tada visos kalbos buvo lyginamos viena su kita, buvo nustatytos kalbų šeimos, pošeimiai, nagrinėjamos gramatikos ir leksikos sistemos. Mokslininkai pastebėjo mūsų kalbos senoviskumą, turinčią indoeuropiečių kalbų pagrindo daug ypatybių. Reikėjo kalbotyros mokslui mūsų leksikos duomenų. Tauta buvo paversta, nei mokyklų, nei rašto — tuščia vieta. Schleicher, Nesselmann ir kiti svetimtaučiai mokslininkai tyrinėjo, bet jie prie kalbos šaknų prieiti negalėjo — ne gimtoji kalba. Daug dirbo mūsų kalbininkai F. Kuršaitis, K. Jaunius, A. Baranauskas, sudominę ir kai kuriuos kitus lietuvių, savo mokinius. Tarmių medžiaga emė rinkti kun. A. Juška. Jo surinktais žodžiais susidomėjo Rusijos Mokslų Akademijos dori mokslininkai, ėmėsi redaguoti ir leisti vad. A. Juškos žodyną (Rusijoje išėjo iki m. raidės). Lietuvių inteligentai irgi godžiai prisidėjo, visos būrys įsitraukė į darbus: K. Būga, J. Jablonskis, J. Šlapelis, A. Smetona, V. Juška, net Žemaitė ir kiti. Visi pamatė, kad čia tik lašas jūroje: žodžių vien iš Veliunos, Alsėdžių, Kaltinėnų, Pušaloto. Pasauliui ir Lietuvai reikėjo visuotinio žodyno — senovės raštų ir tarmių viseto. Jaunas studentas K. Būga 1902 metais ima užrašinėti žodžius iš senųjų raštų, iš Dusetų, Kvėdarnos ir kitų šnektų. Tai buvo jau *Žodyno* kaupimo pradžia. Lietuvių mokslo draugija, laikraščiai platino šiuos žodžių rinkimo reikalus, tautos šviesuomenė palaikė. Atsikūrus Lietuvos valstybei, K. Būga jau turėjo 17 pūdų žodyno lapelių korteką, ją aktyviai pildė Lietuvoje, važinėjo net po Latvijos lietuviškas vietas (anksčiau yra buvęs Zietelėje, Gudijoje) ir kitur.

Profesoriaudamas Kauno universitete, K. Būga pradeda rašyti *Žodyno* tekstą. Persidirba, suseraga, bet dar suspėja išleisti du sąsiuvinius (iki žodžio *anga*).

Mokslo žmonių visur truko. *Žodynas* paliktas dulkėti Universiteto palėpėse. Tik 1930 metais vyr. redaktoriui paskiriamas Kauno universiteto dėstytojas J. Balčikonis, kuris prie 17 pūdų per keletą metų su talkininkais prideda daugiau nei 1 milijoną lapelių iš visos Lietuvos ir pradeda rašyti naują visuotinį akademinių *Žodyną*. Lietuvos valdžia labai rėmė — jo biudžetas A. Smetonos potvarkiu buvo neribojamas.

Sovietinė valdžia žodyno rengėjams 1952 m. primetė savo ideologiją pagrįsta Lietuvių kalbos žodyno rašymo ir redagavimo instrukciją. Ar pavyko žodyne apeiti šios instrukcijos nurodymus, sovietinės cenzūros draudimus?

Tokių didelių ir svarbių darbų, kaip akademinių žodyno rengimą, paprastai vykdo tautinės valstybės. Sovietams tai nesuprantamas daiktas. Į šį žodyną, paspaudintas 1938–1940 metais, sovietų valdžios buvo sulaukta, per daug tautiškas, todėl pasirodė tik 1941 metų ruošinys, inteligentų džiugiai suktas. Nacių laikais vos ne badojančių lietuvių B. Vosyltės, V. Ušelio, J. Senkaus, paties J. Balčikonio buvo parašytas antrasis tomas, kuris išėjo 1947 metais. Kauno žmonės įvairiais būdais (spaustuvinių papirkimu ir kt.) daug egzempliorių išnešė per antrąsias duris ir išplatino Lietuvoje ir užsienyje. Kilo triukšmas. Vėl grįžusių sovietų cenzūra rado tiek „nuodėmių“, kad uždraudė platinti. Ir *Dievas* negerai

Profesoriaudamas Kauno universitete, K. Būga pradeda rašyti *Žodyno* tekstą. Persidirba, suseraga, bet dar suspėja išleisti du sąsiuvinius (iki žodžio *anga*).

Mokslo žmonių visur truko. *Žodynas* paliktas dulkėti Uni-

Prof. dr. Vytautas Vitkauskas

Algimanto Žižiūno nuotrauka

Lietuvių kalbos aruodas

Spaudai atiduotas paskutinis, dvidešimtas, akademinių *Žodyno* tomas. Ta proga į *Žodyno* vyriausiąjį redaktorių prof. dr. Vytautą Vitkauską su keliais klausimais kreipėsi *Draugo* korespondentas Algimantas A. Naujo-kaitis.

versiteto palėpėse. Tik 1930 metais vyr. redaktoriui paskiriamas Kauno universiteto dėstytojas J. Balčikonis, kuris prie 17 pūdų per keletą metų su talkininkais prideda daugiau nei 1 milijoną lapelių iš visos Lietuvos ir pradeda rašyti naują visuotinį akademinių *Žodyną*. Lietuvos valdžia labai rėmė — jo biudžetas A. Smetonos potvarkiu buvo neribojamas.

Sovietinė valdžia žodyno rengėjams 1952 m. primetė savo ideologiją pagrįsta Lietuvių kalbos žodyno rašymo ir redagavimo instrukciją. Ar pavyko žodyne apeiti šios instrukcijos nurodymus, sovietinės cenzūros draudimus?

Tokių didelių ir svarbių darbų, kaip akademinių žodyno rengimą, paprastai vykdo tautinės valstybės. Sovietams tai nesuprantamas daiktas. Į šį žodyną, paspaudintas 1938–1940 metais, sovietų valdžios buvo sulaukta, per daug tautiškas, todėl pasirodė tik 1941 metų ruošinys, inteligentų džiugiai suktas. Nacių laikais vos ne badojančių lietuvių B. Vosyltės, V. Ušelio, J. Senkaus, paties J. Balčikonio buvo parašytas antrasis tomas, kuris išėjo 1947 metais. Kauno žmonės įvairiais būdais (spaustuvinių papirkimu ir kt.) daug egzempliorių išnešė per antrąsias duris ir išplatino Lietuvoje ir užsienyje. Kilo triukšmas. Vėl grįžusių sovietų cenzūra rado tiek „nuodėmių“, kad uždraudė platinti. Ir *Dievas* negerai

Profesoriaudamas Kauno universitete, K. Būga pradeda rašyti *Žodyno* tekstą. Persidirba, suseraga, bet dar suspėja išleisti du sąsiuvinius (iki žodžio *anga*).

Mokslo žmonių visur truko. *Žodynas* paliktas dulkėti Uni-

rašytas, ir socializmo idėjos negarbinamos, į Vakarus pabėgusių autorių sudėta daugybė, religinės literatūros apsučiu. Kritikavo visi, kas tik netingėjo. (O didysis latvis J. Endzelynas išgyrė, skirtingai nuo mūsų prisitaikėlių). J. Balčikonis po kelerų metų iš *Žodyno* turėjo išeiti, nes valdžia netikėjo, kad *Žodynas*, jo varijojamas, bus „socializmo ir komunizmo idėjų diegimo židyns“. Dominuoti ėmė iš Maskvos atsiųstas baltistas ir, mūsų laimei, inteligentiškas žmogus, B. Larinas.

Sudaroma Jūsų klausime minėta nauja instrukcija (aut. J. Krupas, A. Kučinskaitė, B. Larinas), reikalaujusi pirmiausia teikti tarybinių autorių komunistiškus agitacinius sakinius, paskui tarmių pavzdžius, gale kur nors — senosius raštus (ir tai liepta jų maziinti). III-asis tomas žymi leksikografą B. Vosyltės, A. Lyberio, D. Urbo, N. Grigo, Z. Jonikaitės, J. Paulausko ir kt. parašytas, tvarkytas ir buvęs J. Balčikonio suredaguotas, bet senųjų raštų ir tarmių medžiaga vis dėlto išsaugojė.

A. Guzevičiaus, V. Valsiūnienės, P. Cvirkos, Salomėjos Neries ir kt. „šviesuolių“ sakiniukai buvo kaip perkūn-sargiai priekyje, o toliau visi skaitė ir sodrių, gyvų liaudiškų sakinių. Pakeista ir reikšmių eilė: pirma turėjo būti tu dienų, ne istorinė medžiaga — taip buvo naikintas *Žodyno* istorinis pobūdis. B. Larinas specialiai rašė, kad *Žodynas* negali būti istorinis. Tokio neleidė visoms tautoms, net ukrainams. Tokia buvo sovietų valdžios valia.

Apibūdinkite akademinių Lietuvių kalbos žodyno svarbiausius bruožus ir ypatybes.

Žodynas užsibrėžė tikslą pasiekti ir išnagrinėti visus lietuvių kalbos žodžius iš raštų nuo 1547 metų iki dabar, taip pat visų tarmių p a v e l d e t u o s i u s, iš žilos senovės atėjusių ar bent kelių kartų vartotus naujesnius žodžius, šiek tiek parodant, kaip tas paveldas vartojamas ir dabarties (to meto) raštuose. J. Balčikonis siekė parodyti kiekvieno žodžio istoriją, kiti — išnykimą. Pvz., *bernas* senovėje buvo tik „vaikas“, vėliau „suaukęs ar augęs (nevedęs) vyras“, vėliau „ukininko samdiny“, net „parsišlavėlis“.

Stengtasi ir stengiamasi nurodyti kiekvieno žodžio geografiją, plotą. Štai žemaičiams

brekšti reiškia *temti*, o aukštaičiams *švisti*, *aušti*, o grobai — žemaitiškai *žarnos*, o aukštaitiškai — *šonkauliai*, *mergšė* daug kur nusivalkiojusi *mergina*, o džiukams visai *miela mergaitė* ir t.t., ir t.t. Dalis žodžių pagal plotą yra kuršiškai: *pylė* — „antis“, *pūrai* — „žieminiai kviečiai“, *dicinas* — „toks peilis“ ir kt.

Žodynas norėjo ir parodė tautos mąstymą, moralę, visą gyvenimą, istorinius įvykius (vežimus, kalinimus, svetimųjų atneštus vargus, išdavikų veiklą — ypač paskutiniuose tomuose, anksčiau net iš tolo apie tai užsiminti nebuvo galima. Kaip žodynininkai juokavo, sakini *ėjo bobos* į *bažnyčią* reikėjo taisyti *ėjo bobos* į *kiną*. Dažnai senuko, senukės pasakytas sakiny sužėrė sužėrė įvairiausiomis spalvomis, gudrumu ir orumu. Daug kas *Žodyną* skaito kaip kokį romaną, kaimo žmonių išlaikytos kalbos spindinio grožio rinkinį.

Kokią reikšmę turi *Žodynas* turintis ir norminant lietuvių kalbą, išlaikant lietuvių užsienio lietuvių bendruomenę?

Mūsų tarmės padėjo kurti ir tvarkyti bendrinę kalbą. Iš tarmių ir mūsų *Žodyno* kalboje įsitvirtino *rušis, kaina, kainuoti, atvejis, ruožas, bruozas, kibiras, lėšos, proga* ir daugybė kitų žodžių. Prireikus kokio termino, net kibernetikai kompiuteriams ieško iš *Žodyno* atitiktens, kokios *rinkmenos* ir kt. (ypač gerų atitiktens) randa dr. J. Klimavičius, žodynininkas ir terminologas.

Kokiu būdu žodynui buvo surinkti bene visi lietuviški žodžiai? Kokie čia Lietuvių kalbos instituto nuopelnai, kokie Jūsų darbiniai ir buvę bendradarbiai daugiausia prisidėjo prie šio stambiausio akademinio veiko rengimo? Gal tarp talkininkų buvo ir išeivijoje atsidūrę mūsų kalbininkai, kiti tautiečiai?

Žodynui surinkta beveik 5 milijonų lapelių kartoteka. Tai mūsų inteligentų, iš liaudies kilusių žmonių darbo vaisius. J. Balčikonis, kaip ir K. Būga, telkė žmones rinkti iš visų Lietuvos vietų, jis 1940 metais turėjo 847 pagalbinius, daugiausia mokytojų, studentų, kunigų ir kt. Turime net palaimintojo J. Matulaičio, buvusio prezidento K. Griniaus, A. Smetonos, tūkstančius K. Būgos, J. Jablonskio, J. Balčikonio, A. Girdenio, E. Grinaveckienės, V. Grinaveckio ir kitų žmonių užrašų. Paskutiniojo, 20-eto, tomo gale įdėtas sąrašas žmonių, užrašiusių po 100 ir daugiau lapelių.

Iš sovietinio rojus pas jus, išeivijoje, atsidūrusių žmonių irgi ne vienas yra daug užrašų palikęs mūsų dėzele, išlikusiose net Salantų bažnyčios rūsyje per visus karus, gaisrus, kareivių siautėjimus, saugumiečių tardymus ir klausinėjimus pačiame Institute. Tai A. Salys, kurio šimtmetį švenčiame, V. Kulbokas, P. Jurkus, K. Alminas, P. Jonikas, A. Maziulis, A. Bagdonas, P. Butėnas, P. Markelis, J. Širvydas, V. Uoselis ir kt.

Atitaisydamas Lietuvių egzodo vaikų ir jaunimo literatūros antologiją spausdino spaustuvė „Šviesa“, ne „Aušra“, kaip buvo klaidingai pažymėta *Draugo* šeštad. priede, 2002 05 18, 4 psl.). Straipsnio autorė atsiprašo.

Priminkite, kaip Lietuvių kalbos žodyno paskutinį ir kitus tomus galėtų įsigyti užsienio lietuvių organizacijos, liuanistiniai centrai, pavieniai asmenys?

Keturiolika *Žodyno* tomų visai išpirkta, galima gauti tik antikvariatuose. XV–XX tomų tam tikrą dalį turi Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, vienas kitas knygynas. Žadama perleisti juos kompiuterių disketėmis (tik gali klausą kam užgauti pirmųjų tomų sovietizmai, tokie kaip *aušrininkų*, tariamai *buržuazinių nacionalistų*, *genų*, *genetikos*, kaip „kapitalistų pramanų“ pasmerkimai, bet žinokite, kad tas Damoklo kardas, išskeltas kolaborantų, priverstė ir visiškai nenorint parašyti kaip liepta.

Broliai! užsienio lietuvių, neužmirškime savo tautos ir kalbos! Prisiminkime, kaip A. Salys mokė mirties patalę ja rūpintis! Lietuvių kalbos *žodynas* per baimes, triukšmus visas išėjo, dažnai neparemtas galingųjų ir turtingųjų, kartais vanotas ir vanotas prasišėli. Juk net *Žodyno* sukurėją ir sielą prof. J. Balčikonį nušalinome visaip iškritikavę, neleidę savo darbo dirbti. Ir išmestas iš darbo, vazinėjo Profesorius apie Maišiagalą, Nemenčinę, Dieveniškes, Gervėčius, Rudūnį, Žirmūnus ir kitur, gaudė daug kur paskutinius jau mohikankus, iš visų jėgų mokė to darbo savo studentus ir pažįstamus. Be kortelių ir sakinių net mirties patalę Profesorius buvo neįsivaizduojamas: *Gerai sakai, užrašyk tamsta, gal Žodyno kartotekoje to žodžio nesama*.

Kaip būtų gerai, kad užsienio lietuvių mas palai-kytų, kaip yra palaike K. Būga 1924 metais, pirke ir platinę jo žodyno sąsiuvinus, rūpintųsi, kad gyvosios kalbos medžiaga būtų renkama, skelbiama ir tvarkoma. Pinigų stygius krinta dažniausiai tik mums, ne kokiems abejotinos veiklos teisėjams ir valdininkėliams.

Kaip būtų gerai, kad užsienio lietuvių mas palai-kytų, kaip yra palaike K. Būga 1924 metais, pirke ir platinę jo žodyno sąsiuvinus, rūpintųsi, kad gyvosios kalbos medžiaga būtų renkama, skelbiama ir tvarkoma. Pinigų stygius krinta dažniausiai tik mums, ne kokiems abejotinos veiklos teisėjams ir valdininkėliams.

ST. ŠIMKUS — (iš 3 psl.) Bielskytė ir kt. Deja, S. Šimkui tuomet nepavyko įgyvendinti savo svajonės. Tačiau jo idėjos ir siekiai nebuvo užmiršti. Vėliau, 1934 m., jau kitų muzikų (J. Kačinskio ir kt.) iniciatyva Klaipėdoje buvo įkurta lietuviška opera.

Neilgai, netgi su pertraukomis, trukusi S. Šimkaus muzikinė — visuomeninė veikla Klaipėdoje (1923–1930) buvo neįkainuojama, nes padėjo pagrindus visapusiškai miesto ir viso krašto muzikinio gyvenimo suaktyvėjimui.

Su meile ir pagarba klaidėdama ir šiandien puoselėja įžymaus lietuvių muziko S. Šimkaus muzikines tradicijas. Sėkmingai jaunųjų muzikų ugdymo baruose darbuojasi S. Šimkaus vardu pavadinta konservatorija, esanti taip pat S. Šimkaus gatvėje. Įkūnyta ir didžiausioji S. Šimkaus svajonė: Klaipėdoje veikia aukštoji muzikos mokykla — Universiteto menų fakultetas. Kas antrą rudenį į Klaipėdą suplaukia gausybė chorų iš Lietuvos ir kitų Europos šalių, norėdami savo meistriškumu konkuruoti S. Šimkaus vardo tarptautiniuose chorų konkursuose.

Ižymiojo lietuvių muziko S. Šimkaus daugiabranė muzikinė veikla paliko neišdildomą pėdsaką Klaipėdos krašto muzikinėje kultūroje.